

Jan Kapusta. Oběť pro život. Tradice a spiritualita dnešních Mayů. Praha: Argo, 2020. 246 s. ISBN 978-80-257-3344-8

Jedno z nejprestižnějších českých nakladatelství Argo vydává již více než dvacet let prostřednictvím své edice Capricorn „klasickou“ i novější literaturu z oblasti kulturní antropologie a etnologie. Při zběžném pohledu na dosud vydané svazky je patrné, že se edice zaměřuje především na velké osobnosti v oboru. Nedávno vydaný 25. svazek z této plejády velkých zahraničních jmen vybočuje. Argo se poprvé odvážilo vydat původní českou, na pečlivém terénním výzkumu založenou antropologickou knihu, jejímž autorem je mladý etnolog Jan Kapusta.

Hlavní přínos knihy podle mého názoru nespočívá v jejím průkopnictví na českém antropologickém trhu, ale především v jejím zpracování, autorově schopnosti výborným způsobem reflektovat četné etnografické detaily v analytických pasážích jednotlivých kapitol. Od úvodních slov knihy se autor snaží o jistou „desakralizaci“ či demýtizaci většinových představ o Mayích, o nichž si jedni myslí, že jde o dávno ztracenou civilizaci, a druzí se domnívají, že jsou nadobro včlenění do mexického nebo guatemalského národa. Kapusta hned na první stránce tyto mýty jasně vyvrací, když tvrdí, že dnešní Mayové jsou na jedné straně nedílnou součástí globalizovaného světa, na straně druhé je současná mayská identita

heterogenní a dynamická, kdy každá obec nebo menší osada je mikrosvětlem *sui generis* propojeným s regionálním centrem, guatemalským státem a globalizujícím se vnějším světem. Výstižněji řečeno stále více jedinců současné mayské descendance je součástí propojeného globalizovaného světa, avšak prostřednictvím mnoha rituálů jsou stále velmi těsně spojeni s rodnou komunitou. Jak uvádí přímo Kapusta, jde o „komplementární vztahovost uváděnou do praxe skrze oboustranné rituální živení, obětní dávání a nepřetržitý koloběh na sobě závislých činitelů“ (s. 14). Tato věta v jednom z úvodních odstavců knihy anticipuje její stěžejní teoretické ukotvení spočívající v autorově snaze nahlédnout na nejrůznější současné projevy mayského náboženství ze specifického existenciálně-fenomenologického úhlu pohledu.

Kapustovi ale nejde ani o odhalení předkolumbovských (v guatemalských reáliích předalvaradovských) kulturních vzorců přetrvávajících ve vzdálených horských vesničkách, ani o demaskování koloniálních, postkoloniálních nebo dokonce neoliberalních politických praktik. Nejde mu tudíž o reprezentaci esenciální mayské kultury, která ovšem v pravém slova smyslu neexistovala ani ve vrcholných fázích klasického období, ani o reprezen-

taci nerovných mocenských vztahů, ale explicitně cílí na *reciproční* existenciálně-fenomenologickou perspektivu, prostřednictvím níž by bylo možné porozumět mayskému náboženství, a naopak na to, čím by toto náboženství mohlo přispět existenciálně-fenomenologické antropologii. Tato reciprocita mezi existencialismem a fenomenologií na jedné a nativním náboženským systémem na druhé straně není v Kapustově přístupu mechanicky difuzionistická, ale spíše dynamická a multiplicitní, není v ní jednoduché a jednoznačné od sebe odlišit lidské a ne-lidské nebo, slovy autorovými, mimolidské aktéry, které v permanentně nehotovém a transcendujícím světě spojuje *vyhrocená kultura oběti* (kurziva autor knihy). Podmínkou lidské existence v mayském vnímání, ale především v jeho každodenním jednání je obětní dávání. Jedině prostřednictvím dávání a braní a performativní praxe oběti a sebeoběti je možné dospět k *soubytí* všech výše zmíněných aktérů, k udržování, obnovování a pokračování jejich existence, kterou autor připodobňuje k prostému nádechu a výdechu. Tato Kapustova metafora odkazující na cykličnost života a obecněji existence světa je výstižná a výmluvná, podobnou metaforu (tepu a stahu) ostatně použil v posmrtně vydaném *Seznamu civilizací a kultur* (1962) americký kulturní antropolog Alfred Kroeber, když vysvětloval cykličnost vznikání a zanikání různých světových civili-

zací, což později aplikoval Jacques Soustelle ve *Čtveru sluncích* (1967, česky rovněž v edici Capricorn nakladatelství Argo, 2000) na vzestup a pád aztécké civilizace. Dodejme, že tuto existenciální metaforu najdeme zakódovány v řadě nativních amerických jazyků (např. v yutonahuaském rarámuri v konceptu *iwígara*).

K tomu, aby Kapusta lépe porozuměl různým aspektům života současných horských Mayů, užívá to, čemu říká *vmístěná etnografie*, schopnost vrůstat do krajiny a do praktik, jak je s ní místními lidmi zacházeno. Metodologicky bych autorův přístup označil jako minimalistickou vícemístnou (*multi-sited*) etnografií spočívající ve snaze poznat lidi v kontextu jejich prostředí, chození s nimi na posvátná místa, od osady k osadě při návštěvách příbuzných, mezi jednotlivými kukuřičnými políčky kvůli jejich pravidelné kontrole, četnými obětišti ztracenými v hlubokých horských lesích apod. Tento přístup nepochybně kladl na autora velké nároky po stránkách intelektuální, mentální a fyzické. Odtud snad do jisté míry pramení i dvě klíčové teoretické inspirace, s nimiž Kapusta pracuje a příznavě se s nimi ztotožňuje. Jde především o Ingoldovo nazírání na antropologii jako *způsob bytí ve světě a se světem*, v němž je etnografie již jen završením antropologova úsilí, jen jakousi transkripcí jeho terénní zkušenosti, a pojetí antropologického výzkumu jako *intersubjektivního projektu* vycházející především

z prací všestranně orientovaného novozélandského doyena sociální antropologie Michaela Jacksona. Zde snad nejvíce jde o jeho naléhání na rovnováhu mezi hlasem antropologa a jeho výzkumných partnerů ve snaze lépe porozumět tomu, co se rodí mezi jednotlivými subjekty jako partnery dialogu, přičemž tato perspektiva sahá přinejmenším k obrácené (*reverse*) antropologii Roye Wagnera (1975), ne-li až k Irvingu Hallowellovi (1960), zřejmě prvnímu antropologovi, který upozorňoval na nebezpečí projikování západního pojetí subjektivity na ne-západní společnosti.

Bylo by ovšem značně zjednodušené, kdybych Kapustova východiska zužoval na tyto, pro jeho interpretace sice klíčové, ale nikoli jediné zdroje. Vše je především založené na důkladném etnografování jdoucím často až za hranici běžně chápaného terénního výzkumu. Kapusta se tak postupně vyrovnává například s v antropologii stále diskutovanou problematikou *authenticity*, kterou chápe jako kreativní hybriditu neustále utvářející minulost v přítomnosti, s *kulturní synkrezí*, když na jedné fiestě v Todos Santos Cuchumatán ukazuje, jak se při konkrétním svátku střetává současný mayský (mikro)svět se španělským, který je sice jakoby dvě stě let minulostí, ale právě při takovýchto příležitostech znovu se vynořující. V dalších kapitolách analyzuje nejprve pojem *domova*, který se autorovi jeví v cuchuma-

tánských reáliích jako jedna ze základních existenciálních univerzálií, ale nikoli jako něco stabilního, nýbrž jako žité místo existující pouze v dynamickém spletní rozmanitých lidských a ne-lidských entit, jejichž zkušenost potom rozhoduje, kde a jak lze nebo nelze žít.

Od čtvrté kapitoly už je více cíleno na *obět' a sebeobět'*, tedy klíčová témata, na nichž autor analyzuje a vysvětluje svou existenciálně-fenomenologickou perspektivu. Opět jsme svědky Kapustovy schopnosti všimati si během relativně krátkého obřadu krvavé oběti krocana *xajamb'al* řady dílčích detailů a jemné komparace například s tz'utujilským pojmem *jaloj-k'exoj*, studiem *compromisa* (hispanizovaného výrazu pro závazek), obětního dávání a jeho reciprocity a intersubjektivit. Vycházejí především z Ingoldových a Jacksonových prací a pochopitelně, což opětovně zdůrazňuji, z vlastního promyšlení opřeného o bystré pozorování, může Kapusta tvrdit, že o obětním dávání bychom měli uvažovat z hlediska *reciprocity jakožto intersubjektivit*, jeho bytí-ve-světě, což se pak jeví jako základní akt utváření světa, v němž je obět' neoddělitelnou součástí života lidí i božstev, tedy tím, co autor nazývá jejich *soubytím*. A tuto takřikající epistemologickou linii svých úvah sleduje i v následujících kapitolách, v nichž se zabývá rituálem obětování mladého krocana na posvátné hoře K'utataj, poutí do nejvýznamnějšího poutního guatemalského centra

Esquipulas, nebo známým konceptem *nawalismu* v kontextu mayského spiritualismu.

Odkaz knihy, domnívám se, dalece přesahuje jak její teritoriální, tak paradigmatický rámeček. Knihu lze vnímat, a to snad nakonec především, jako kritické zamyšlení nad současným směřováním sociální a kulturní antropologie. Východiskem z „temné antropologie“, abych použil slova Sherry Ortnerové, by patrně mohla být, alespoň do jisté míry, právě autorem zdařile proponovaná existenciální a fenomenologická antropologie, která by snad mohla pomoci překonat vidění „antropologie jako filozofie bez lidí“, jak se poněkud ironicky nedávno vyjádřil jeden z kritiků současného většiny směřování disciplíny Martin Holbraad, na což sám autor knihy v jejím závěru upozorňuje.

Jsem přesvědčen, že Kapustova kniha, navzdory vynikajícímu teoretickému ukotvení, je nebo se stane tím, o co usilují Giovanni Da Col s Davidem Graeberem

v rozsáhlé předmluvě k prvnímu číslu časopisu HAU (2011), tedy pokusit se vyvést současnou sociální antropologii z této „temnoty“ výzvou k *návratu etnografické teorie* spočívající v **opětovném budování** antropologie „zdola“, k produkování etnograficky podložených a teoreticky inovativních pojednání s co nejširším geografickým a tematickým rozsahem. Jak jinak chápat autorova slova o „upřednostňování etnologie samé“ (s. 19), když ne jako implicitní ztotožnění se s touto výzvou. V optimálním případě bychom se pak mohli konečně dočkat toho, po čem v samotném závěru (s. 209) Kapusta volá, totiž toho, abychom jako antropologové učinili krok k dekolonizaci antropologického myšlení, v němž dosud převládá neomarxistický a poststrukturalistický přístup. Myslím, že se to Janu Kapustovi na stránkách jeho knihy podařilo více než přesvědčivě, a jsem zvědav, jestli tuto do jisté míry „hozenou rukavici“ v české antropologické obci někdo vyslyší.

Marek Halbich (Katedra sociokulturní antropologie, FHS UK, Praha)

**Tomáš Bubík – Atko Rimmel – David Václavík (eds.).
Freethought and Atheism in Central and Eastern Europe.
The Development of Secularity and Nonreligion. London
– New York: Routledge, 2020. 331 s.
ISBN 9781032173795**

O tom, že nenáboženská a ateistická společnost jsou pro moderní (evropskou)

společnost stejně důležité, ne-li dokonce důležitější než religiozita,